

tb TÜRK BANKASI

KKTC EKONOMİ RAPORU

2021/1

Hazırlayan

Lefke Avrupa Üniversitesi

Ekonomi Bölümü

tb TURKISHBANK GROUP

www.turkishbank.net

☎ 0392 444 73 73

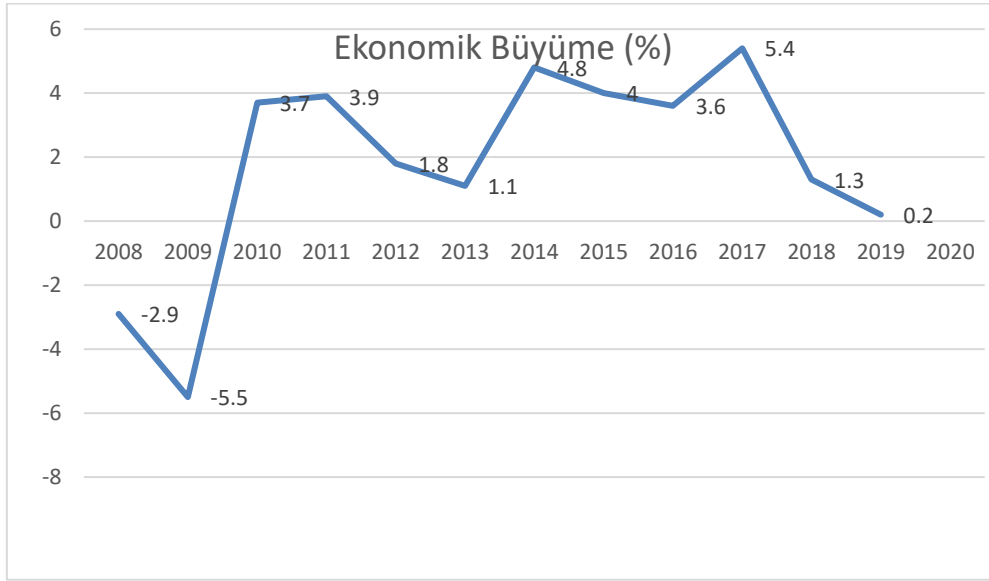
☎ 0533 846 73 73

info@turkishbank.net

f @ i n T u r k B a n k a s i

Ekonomik Büyüme

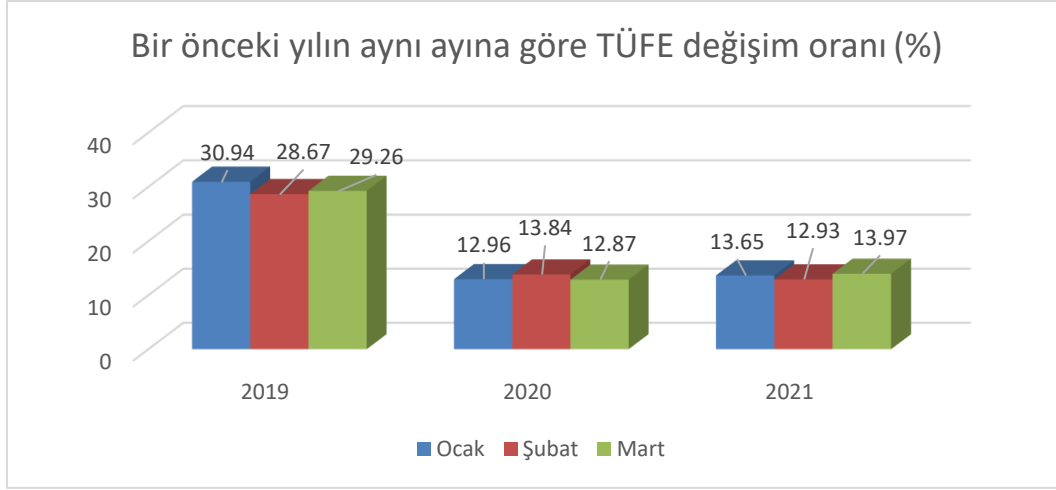
Küresel ekonomik büyüme hızı düşük seviyelerde kalmaya devam ederken, Covid-19 salgını nedeniyle 2020 yılında küresel ekonomik büyümede yaşanan çöküşün ardından 2021 yılında küresel ekonomik büyüme hızının % 4 seviyesinde olmasının beklendiği belirtilmiştir. KKTC ekonomisi 2019 yılında % 0.2 büyüme kaydederken, 2020 yılı için ise Covid-19 salgını nedeni ile yaşanan ekonomik durgunluğa bağlı olarak daralma olması beklenmektedir. 2020 yılı için açıklanan ekonomik büyüme verileri henüz tahmini olsa da, 2019 Aralık ayından itibaren yaşanan Covid 19 pandemi süreci, küresel boyutta ekonomik daralmaya neden olmuş, ülkeler büyüme tahminlerini aşağıya doğru revize etmiştir. KKTC Bakanlar Kurulu kararları ile alınan tedbir amaçlı kısıtlamalar, ekonomik faaliyetlerin azalmasına neden olmuştur. Aşağıdaki grafik, KKTC’de ekonomik büyüme oranının yıllık değişimini vermektedir.

Kaynak: KKTC Merkez Bankası

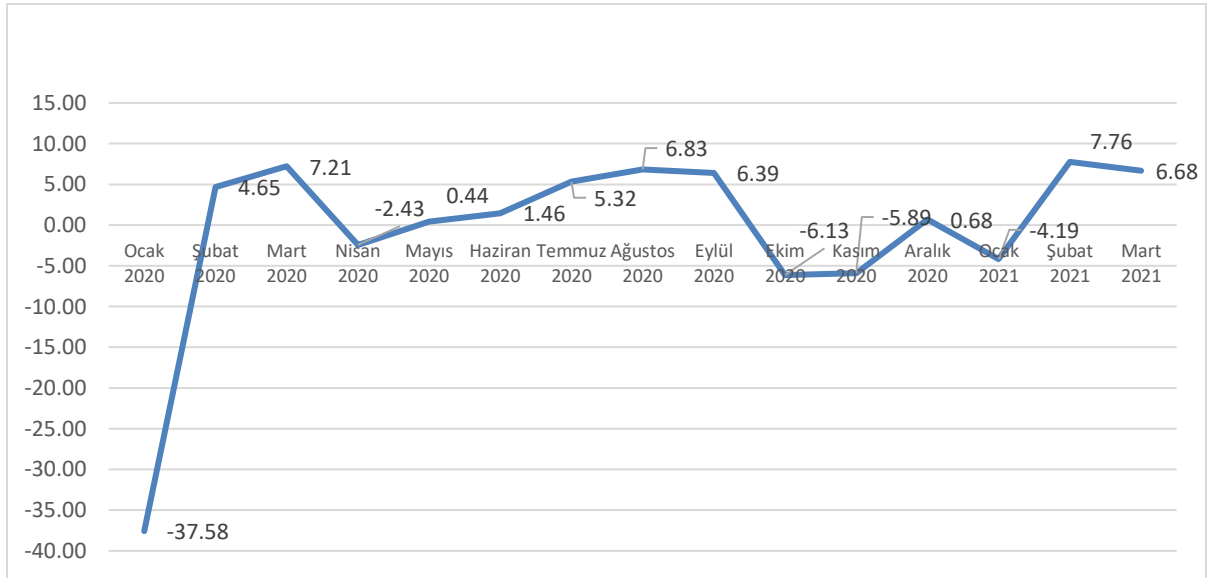
Enflasyon

Ülkemizde 2015=100 endeksli TÜFE ile hesaplanan ve 2021 yılının Mart ayına kadar olan zamanı kapsayarak hesaplanan enflasyon oranları aşağıdaki grafikteki gibidir. 2021 yılının Mart ayında gerçekleşen enflasyon oranı bir önceki yılın aynı ayına kıyasla artarak, % 12.87’den % 13.97’ye yükselmiştir. Şubat ayı enflasyon oranında, bir önceki yılın aynı ayına göre düşüş gözlemlenmiştir. 2021 yılının Ocak, Şubat ve Mart aylarında ise enflasyon oranları sırası ile % 13.65, % 12.93 ve % 13.97 oranlarında gerçekleşmiştir. Bir önceki yılın Mart ayına göre en yüksek fiyat artışları sırasıyla; % 34.87 Mobilya, Ev Aletleri ve Ev Bakım Hizmetleri ana grubunda, % 21.39 Sağlık ana grubunda, % 18.29 Ulaştırma ana grubunda, % 16.58 Giyim ve Ayakkabı ana grubunda, % 14.80 Çeşitli Mal ve Hizmetler ana grubunda, %12.85 Gıda ve Alkolsüz İçecekler’de, % 11.91 Konut, Su, Elektrik, Gaz ve Diğer Yakıtlar ana grubunda, % 11.14 Eğitim ana grubunda, % 9.89 Lokanta ve Oteller’de, % 6.73 Haberleşme ana grubunda, % 5.70 Alkollü İçecekler ve Tütün ana grubunda ve %5.07 Eğlence ve Kültür ana grubunda gerçekleşmiştir.

Kaynak: KKTC DPÖ

Aşağıdaki grafik 2020 Ocak ayından başlayarak Dolar kurundaki yüzde değişimleri, bir önceki yılın aynı ayına göre kıyaslayarak vermektedir. Dolar kuru, 2021 Ocak ayı itibarı ile yükseliş trendine girmiş, bir yandan Covid-19 etkisi bir yandan da yaşanan belirsizlikler piyasaları olumsuz yönde etkilemeye devam etmektedir.

Kaynak: DPÖ

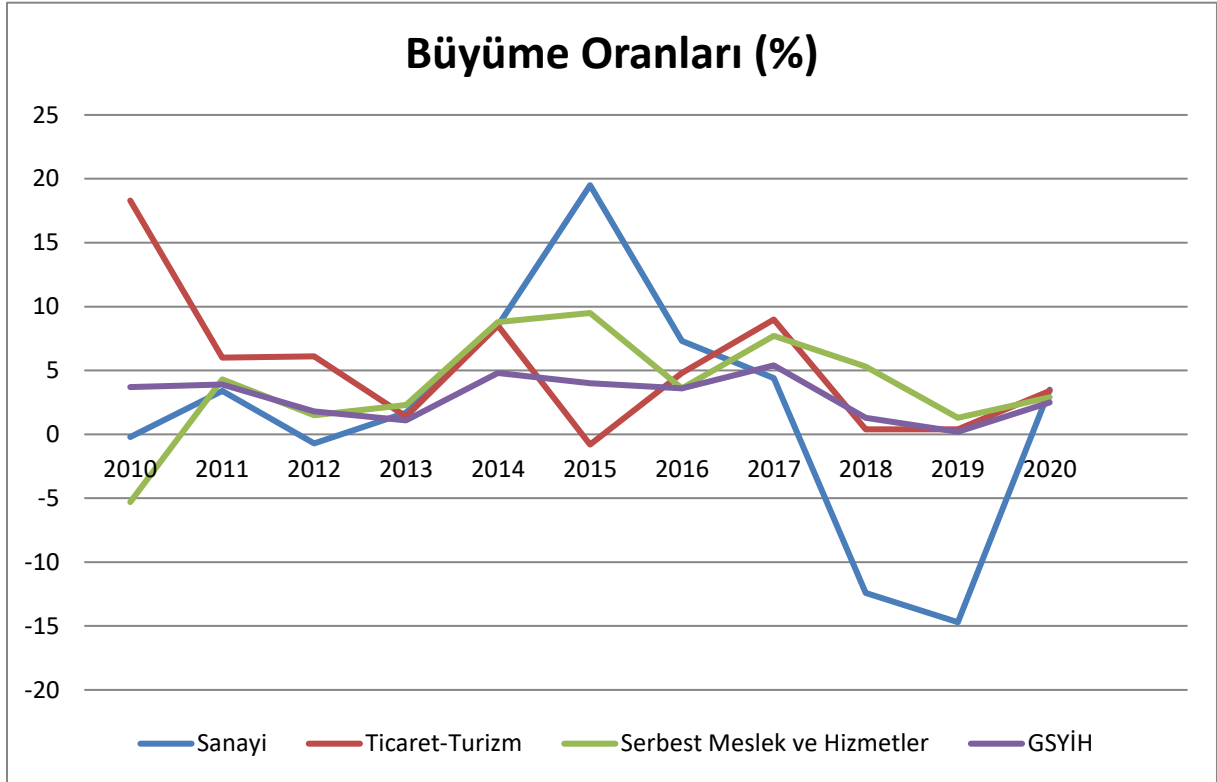
2020 yılı KKTC ekonomisine genel olarak baktığımız zaman GSYİH içerisindeki en yüksek paya sahip olan sektörün “Ticaret ve Turizm sektörü” olduğu görülmektedir. Sektörün 2020 yılı GSYİH içerisindeki payı Devlet Planlama Örgütü (DPÖ) tarafından yaklaşık olarak % 23.2 olarak tahminlenmiştir. 2010 yılından başlayarak günümüze kadar olan süreç içerisinde, Ticaret ve Turizm sektörünün GSYİH içerisindeki payının artan bir seyir izlediği görülmektedir. Aşağıdaki tabloda 2010 ve 2020 yılları içerisinde temel sektörlerin GSYİH içindeki payları verilmiştir. 2020 yılında GSYİH içerisinde en yüksek paya sahip sektör olan Ticaret ve Turizm sektörünün, “Toptan ve Perakende Ticaret” ile “Otelcilik ve Lokantacılık” olarak iki alt sektöre ayrılmış olduğu görülmektedir. Toptan ve Perakende Ticaret alt sektörünün GSYİH içerisindeki payının, 2020 yılında 2019 yılına göre dikkat çekici artış kaydedeceği, diğer taraftan içerisinde bulunmuş olduğumuz pandemi sürecinden oldukça olumsuz etkilenen Otelcilik ve Lokantacılık alt sektörünün payının ise son derece belirgin bir düşüş göstereceği tahminlenmektedir.

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020 ^(T)
Tarım	5,9	5,6	5,6	5,3	5,5	6	5,6	4,5	4,4	4,4	6,0
Sanayi	9,8	8,9	8,4	8,4	8,8	9,2	9,2	9,7	10,2	10,7	8,6
İnşaat	5,6	6,3	4,8	4,9	4,2	4,7	4,4	5,8	5,7	5,4	5,1
Ticaret ve Turizm (%)	16	18,7	19,9	20,1	20,6	19,7	19,7	20,1	21,4	22,2	23,2
-Toptan ve Perakende Ticaret	10,7	11,1	11,4	11,2	12,3	10,7	10,9	11,1	11,5	11,7	17,4
-Otelcilik ve Lokantacılık	5,4	7,6	8,5	8,9	8,3	9	8,7	9	10,0	10,5	5,8
Mali Müesseseler	7,2	7,3	7,3	7,6	7,2	7	7,7	6,9	6,9	6,8	7,5
Serbest Meslek ve Hizmetler	11,6	11,2	11,5	11,7	11,6	13,9	14,5	15,7	15,7	15,9	15,0
Kamu Hizmetleri	21,0	19,9	18,6	17,7	18,1	16,8	15,9	15,1	14,4	14,1	13,1

Kaynak: DPÖ

*2020 yılı için tahmini değerler kullanılmıştır.

Ticaret ve Turizm sektöründe yaratılan katma değerın reel büyüme hızı 2019 yılında % 0.4 olarak tespit edilmişken, 2020 yılı için % 3.4 olarak tahmin edilmiştir. 2019 yılında en hızlı büyüyen sektör İnşaat sektörü iken, 2020 yılı için en hızlı büyüme gerçekleştirecek sektörün Sanayi sektörü olarak tahminlendiği görülmektedir. 2020 yılında tahmini olarak en hızlı büyüme kaydedecek ilk üç sıradaki sektörün, “Sanayi”, “Ticaret ve Turizm” ile “Serbest Meslek ve Hizmetler” sektörleridir. Bu üç sektörün büyüme oranları, aşağıda verilmiş olan grafikte görülebilmektedir.

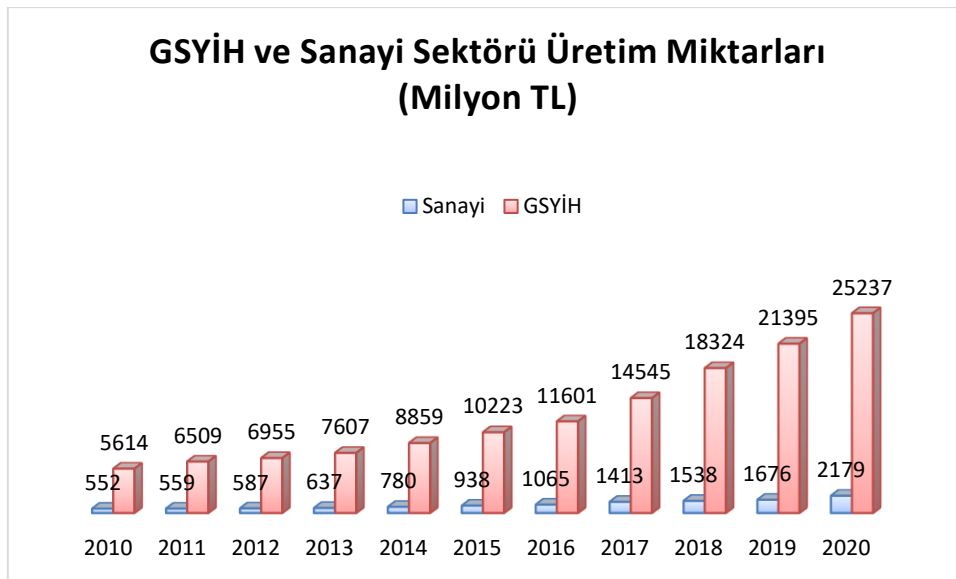

*2020 yılı için tahmini değerler kullanılmıştır.

Grafikten de görüldüğü gibi sektörlerdeki büyüme oranları 2016 yılına kadar GSYİH büyüme oranı ile paralel değildir. 2016 yılından 2020 yılına olan süreç içerisinde ise özellikle ticaret ve turizm ile serbest meslek ve hizmetler sektörlerindeki büyüme oranlarının GSYİH'daki büyüme oranı ile daha uyumlu hale geldiği söylenebilir.

Sanayi Sektörü

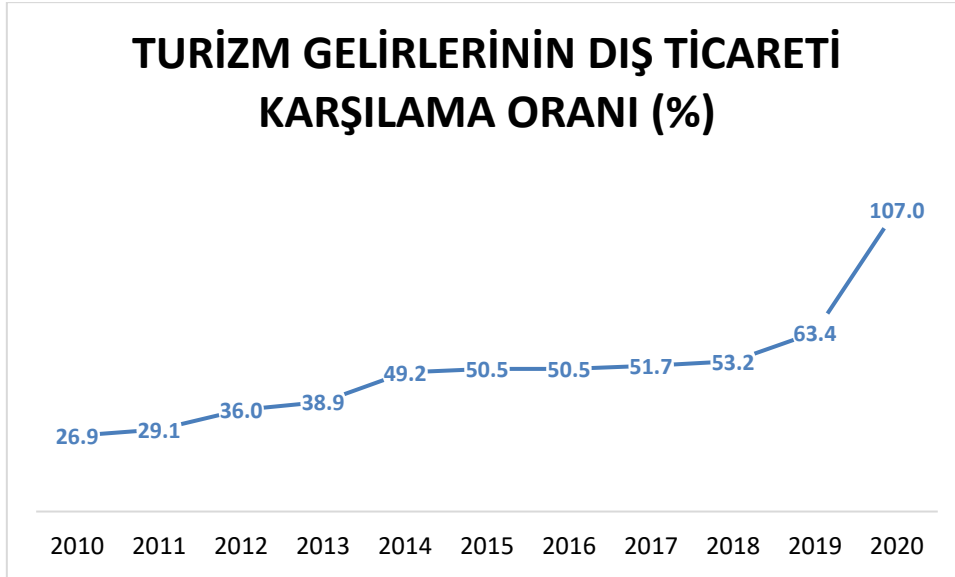
Grafikte verilmiş olan 2010 ve 2020 yılları içerisinde Sanayi sektörü üretim miktarı ve GSYİH ile ilgili karşılaştırmalı veriler, yıllar içerisinde sanayi sektörünün GSYİH içindeki payının düşüş gösterdiğini ortaya koymaktadır. 2020 yılı için Sanayi sektörünün GSYİH içindeki payı % 8.6 olarak tahminlenmiştir.

* 2020 yılları için tahmini değerler kullanılmıştır.

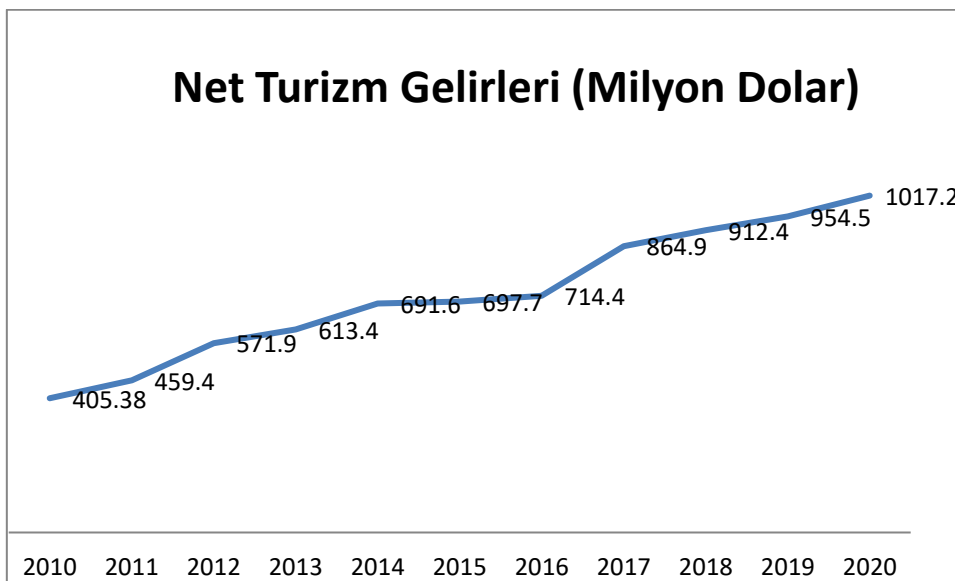
Turizm Sektörü

KKTC ekonomisi içerisinde önem arz eden sektörlerden bir tanesi de Turizm sektörüdür. Aynı zamanda 2010 yılından 2019 yılına kadar olan süreç içerisinde Turizm sektörü kayda değer bir hızla büyüyüp GSYİH içerisindeki payını % 5.4'ten yaklaşık olarak iki katı olan % 11.7'ye yükseltmiştir. 2020 yılına gelindiği zaman ise bu oran çok ciddi bir şekilde düşüş göstermiş ve tahmini rakamlara göre % 5.8'e gerilemiştir. Bunun sebebi ise 2020 yılında tüm dünyayı etkisi altına alan pandemidir. Turizm sektörü, ticari açık veren KKTC ekonomisine döviz girdisi yaratması açısından önem arz etmektedir. Aşağıda verilmiş olan grafikte, turizm gelirlerinin dış ticaret açığını karşılama oranları görülmektedir. Turizm gelirlerinin ticaret açığını karşılama oranı, 2010 yılından 2017 yılına kadar olan süreç içerisinde giderek artan bir seyir izlemiş, 2018 yılında düşüş kaydetmesine rağmen 2019 yılına gelindiği zaman yine yükselişe geçmiştir. 2010 yılından 2020 yılına kadar olan sürece genel olarak bakıldığında zaman zaman turizm gelirlerinin dış ticareti karşılama oranı % 26.9'dan tahmini verilere göre % 107 oranına yükselmiştir.

*2020 yılı için tahmini değerler kullanılmıştır.

Aşağıda verilmiş olan grafikte 2010 - 2020 yılları arasında net turizm gelirlerinin yıllık değişimi Dolar olarak görülmektedir. İlgili süreç içerisinde, 2010 yılında 405.38 milyon dolardan 2020 yılında 1,017.2 milyon dolar olarak tahminlenerek % 150.9 oranında artış göstermiştir.

*2020 yılı için tahmini değerler kullanılmıştır.

KKTC’de, 2019 yılında 82 milyon Dolar seviyesinde gerçekleşen ihracat, 2020 yılında % 23.17’lik artış ile 101 milyon Dolar’a yükselmiştir. 2019 yılında 1 milyar 587 milyon Dolar olan ithalat ise % 23’lük düşüş ile 1 milyar 220 milyon Dolar seviyesinde gerçekleşmiştir. Bunun sonucunda 2020 yılında 1 milyar 119 milyon Dolar ticari açık meydana gelmiştir. Son üç yıla ait ihracat, ithalat, ticari denge, ihracatın ithalatı karşılama oranı ve ticaret hacmi verileri aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

	2018	2019	2020
İhracat (Dolar)	95,838,419	82,465,379	101,105,374
İthalat (Dolar)	1,816,364,351	1,587,920,455	1,220,580,837
Ticari Denge (Dolar)	-1,720,525,932	-1,505,455,076	-1,119,475,463
İhracatın İthalatı Karşılama Oranı (%)	5.28	5.19	8.28
Ticaret Hacmi (Dolar)	1,912,202,770	1,670,385,834	1,321,686,211

Kaynak: KKTC Ticaret Dairesi

Ticaret Dairesi verilerine göre, ihracat, 2019 yılında bir önceki yıla göre % 14 oranında azalmıştır. 2020 yılında ise % 23.17 oranında artmıştır. 2018 ve 2020 yılları arasında ise ihracat % 5.5 oranında artmıştır.

KKTC’nin gerçekleştirdiği ithalat, 2019 yılında bir önceki yıla göre % 12.57 oranında azalmıştır. 2020 yılında da düşüş devam etmiştir. 2018 ve 2020 yılları arasında ithalat % 32.8 oranında azalmıştır.

Gelişmekte olan küçük ada ekonomilerinin ortak sorunlarından biri olan ticari açık, 2019 yılında % 12.50 oranında azalmıştır. 2020 yılında da % 25.64 oranında azalarak, 1 milyar 119 milyon Dolar seviyesine düşmüştür. 2020 yılındaki ticari açık, 2018 yılına göre % 34.93 oranında azalmıştır.

Ülkelerin dış ticaret verileri analiz edilirken, ihracatın ithalatı karşılama oranı da son derece önem arz etmektedir. 2018 yılında % 5.28 olan oran, 2019’da % 5.19, 2020’de ise % 8.28 seviyesinde gerçekleşmiştir. 2020 yılında her 100 Dolarlık ithalata karşı 8.28 Dolarlık ihracat gerçekleşmiştir.

Dünya ile ekonomik entegrasyon göstergelerinden biri olan ticaret hacmi (ihracat+ithalat), 2019 yılında bir önceki yıla göre % 12.65 oranında azalmış, 2020 yılında ise 2019’a göre % 20.88 oranında azalmış ve 1 milyar 321 milyon Dolar olarak gerçekleşmiştir.

Dünya ve KKTC ekonomisini olumsuz olarak etkileyen pandeminin etkileri, KKTC dış ticaretinde de görülmektedir. Düşen milli gelir ve azalan nüfus ile birlikte özellikle ithalatta ciddi bir daralma yaşanmıştır.

Döviz kuru, dış ticareti etkileyen en önemli makroekonomik faktörlerin başında gelmektedir. TL’de yaşanan hareketlilik, ihraç ve ithal ürün fiyatlarını etkilemektedir. 2018, 2019 ve 2020 yılları için ortalama Dolar, Euro ve Sterlin kuru aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

	2018	2019	2020
Dolar	4.83	5.69	8.02
Euro	5.68	6.37	7.02
Sterlin	6.38	7.28	9.04

Kaynak: KKTC Merkez Bankası

2020 yılında TL Dolar karşısında % 23.37, Euro karşısında % 25.90 ve Sterlin karşısında % 24.18 değer kaybetmiştir. İthalattaki düşüşün bir nedeni de TL’nin yabancı para birimleri karşısında değer kaybetmesidir.

KKTC'nin dış dünya ile olan ticareti, TC ve 3. Ülkeler olarak iki grup altında incelenebilmektedir. TC'ye olan ihracatın toplam ihracatın içindeki payı, 2019 ve 2020 yıllarında sırası ile % 52.3 ve % 49 olarak gerçekleşmiştir. 3.ülkelere yapılan ihracatın toplam ihracat içindeki payı, 2019 ve 2020 yıllarında sırası ile % 47.7 ve % 51 olarak gerçekleşmiştir. Uzun bir dönemden sonra 3.ülkelere olan ihracat TC'den fazla olmuştur.

İncelenen dönemde TC'den yapılan ithalat, 2019 ve 2020 yıllarında sırası ile, % 58.4 ve %59.9 olarak gerçekleşmiştir. 3.ülkelerden yapılan ithalatın toplam ithalat içindeki payı sırası ile % 41.6 ve % 40.46 olarak gerçekleşmiştir.

KKTC'nin değer olarak 2020 yılında ihraç ettiği ürünlerde ilk sırayı süt ürünleri, ikinci sırayı narenciye ve üçüncü sırayı hurdalar almaktadır. İthalatta ise ilk sırayı taşıt araçları, ikinci sırayı yakıt ve üçüncü sırayı hayvan yemi almaktadır.

Narenciye ihracatındaki % 42'lik artış, Taşıt ithalatındaki % 7'lik ve cep telefonundaki % 10'luk artış dikkat çekmektedir.

Ödemeler ve Cari İşlemler Dengesi

Ödemeler dengesi, bir ülkede yerleşik kişilerin, şirketlerin ve kurumların diğer ülkeler ile yaptıkları ekonomik işlemlerin muhasebeleştirilmesidir.

	2014	2015	2016	2017	2018	2019
1. Cari İşlemler Dengesi	-11.7	271.6	287.6	294.4	215.9	221.3
2. Sermaye Hareketleri Dengesi	186.9	168.9	71.4	131.4	73.1	154.9
3. Rezerv Hareketleri	-176.7	-75.8	-79.4	-826.6	69.1	-290.3
4. Net Hata ve Noksan	1.5	-364.7	-279.6	400.8	-358.1	-85.9

Kaynak: DPÖ, İstatistik Kurumu

Son açıklanan veriler 2019 yılının kesin rakamlarıdır. 2020 yılı için ise henüz veriler netleşmemiştir.

Cari işlemler hesabı, ödemeler bilançosunun en önemli kalemidir. Ülkenin dış ticaret dengesi ve görünmeyen işlem kalemlerini göstermektedir. Daha önce 112 milyon Dolar olarak tahminlenen 2019 yılı cari işlemler dengesi, 221 milyon Dolar olarak gerçekleşmiştir.

KKTC, küçük ada ekonomisi özellikleri taşıması nedeni ile önemli oranda dış ticaret açığı bulunmaktadır. Dış ticaret açık verirken, görünmeyen işlemler kalemindeki artış, cari işlemler dengesinin 2015 yılından itibaren fazla vermesine neden olmuştur. Görünmeyen işlemler kalemi, net turizm gelirleri, yükseköğrenim gelirleri ile T.C. yardımlarından oluşmaktadır.

Ödemeler dengesini oluşturan ikinci kalem olan sermaye hareketleri, ülkeye giren yabancı sermayeyi ve ülkeden çıkan sermayeyi muhasebeleştirmektedir. 2019 yılı için gerçekleşen rakam, 2014 yılına göre %17.12 oranında azalarak 154 milyon Dolar seviyesine düşmüştür.

Rezerv artış ve azalışı, resmi rezervlerin yanı sıra, ticari bankalar mevduat varlıklarının toplamından oluşmaktadır. Eksi rakam rezerv artışını, artı rakam ise azalışı ifade etmektedir. 2019 yılına kadar rezervlerde 290 milyon Dolarlık artış gerçekleşmiştir.

Ödemeler dengesinin sıfıra eşit olması gerekmektedir. Net hata ve noksan, cari işlemler ve sermaye dengesi ile açıklanamayan döviz giriş ve çıkışları için kullanılan terimdir. 2014 yılında 1.5 milyon Dolar olarak açıklanan net hata ve noksan 2015-2018 yılları arasında büyük rakamlar olarak gerçekleşmiştir. 2019 yılında göreceli olarak rakam azalmış ve -85.9 milyon Dolar olarak gerçekleşmiştir.

2019 ve 2020 Yılları Bütçe Uygulama Sonuçları:

	2019 Bütçe	2019 Gerçekleşen	2020 Bütçe	2020 Gerçekleşen	2019-2020 Değişim (%)	2019 Gerçekleşme Oranı (%)	2020 Gerçekleşme Oranı (%)
GİDERLER	7.731.500.000	7.688.791.290	8.824.000.000	8.696.193.650	13,10	99,45	98,55
-Personel Giderleri	2.343.395.000	2.479.911.317	2.570.636.000	2.690.988.950	8,51	105,83	104,68
-Sosyal Güvenlik Giderleri	122.622.000	122.396.875	137.825.000	141.494.590	15,60	99,82	102,66
-Mal ve Hizmet Alım Giderleri	482.026.000	1.035.191.929	520.569.000	534.556.404	-48,36	214,76	102,69
-Faiz Giderleri	230.000.000	34.244.060	360.000.000	259.604.213	658,10	14,89	72,11
-Cari Transferler	2.904.897.000	2.964.094.581	3.354.390.000	3.376.191.639	13,90	102,04	100,65
-Mahalli Yatırım Giderleri	164.440.000	171.010.967	201.140.000	347.654.900	103,29	104,00	172,84
-Fon Giderleri Toplamı	343.000.000	294.784.570	252.000.000	227.579.573	-22,80	85,94	90,31
-Döner Sermaye Giderleri	6.020.000	8.146.514	8.840.000	12.942.418	58,87	135,32	146,41
-TC Yardım Toplamı	795.000.000	578.726.314	960.000.000	1.050.106.309	81,45	72,8	103,57
-TC Kredi Toplamı	100.000.000	0	100.000.000	47.689.935	4.768.993.500	0,00	47,69
GELİRLER	6.880.000.000	7.402.886.516	8.236.000.000	8.159.988.164	10,23	107,60	99,08
-Vergi Gelirleri	4.305.500.000	4.969.294.417	5.405.092.000	4.868.545.322	-2,03	115,42	90,07
-Fon Gelirleri	882.000.000	885.961.011	1.006.000.000	970.900.478	9,59	100,45	96,51
-Döner Sermaye Gelirleri	6.834.000	10.543.061	9.800.000	15.327.683	45,38	154,27	156,40
-Diğer Vergi Dışı Gelirler	274.666.000	717.604.374	262.358.000	530.350.190	-26,09	261,26	202,15
-Sermaye Gelirleri	2.000.000	1.325.542	750.000	1.627.122	22,75	66,28	216,95
-Diğer Gelirler	197.000.000	119.096.508	200.000.000	66.455.887	-44,20	60,46	33,23
-Red ve İadeler	-58.000.000	-45.739.160	-48.000.000	-40.622.097	-11,19	78,86	84,63
-Toplam TC Yardım ve Kredileri	1.270.000.000	578.726.314	1.400.000.000	1.613.796.244	178,85	45,57	115,27
TC Yardım	695.000.000	578.726.314	1.000.000.000	1.050.106.309	81,45	0,83	1,050

TC Krediler	575.000.000	0	440.000.000	563.689.935	56.368.993.500	0,00	128,11
BÜTÇE DENGESİ	-851.500.000	-285.904.774	-588.000.000	-536.205.486	87,55	0,83	0,91

Kaynak: KKTC Maliye Bakanlığı

KKTC Maliye Bakanlığı tarafından sunulan 2019 ve 2020 mali yıllarına ait gelirler, giderler ve gerçekleşme oranları yukarıdaki tabloda görülmektedir. 2020 yılında gelirler 8.160 milyon TL olarak gerçekleşirken, giderler ise 8.696 milyon TL olarak gerçekleşmiştir. 2019 yılına kıyasla, 2020 yılında giderlerde % 13.10 artış, gelirlerde ise % 10.23 artış yaşanmıştır. Covid-19 salgınının etkileri KKTC bütçesinde gözlenmektedir. 2019 yılında bütçe dengesi 285.9 milyon TL açık ile kapanırken, 2020 yılında kamu maliyesi açığı % 87.55 artarak 536.2 milyon TL'ye ulaşmıştır.

2020 yılında mal hizmet ve alım giderleri ile fon giderleri dışında kalan tüm gider kalemlerinde artış görülmüştür. Giderler arasında en yüksek artış TC kredi toplamı kaleminde görülmüştür. TC kredi toplamı kalemini sırasıyla faiz giderleri ve mahalli yatırım giderleri izlemektedir. 2019 yılında gerçekleşmeyen TC kredi toplam kalemi, 2020 yılında 47.7 milyon TL olarak gerçekleşmiştir. 2020 mali yılında, 2019 mali yılına göre faiz giderleri % 658.10 artış gösterirken, mahalli yatırım giderleri ise % 103.29 artmıştır.

2020 mali yılında bir önceki yıla kıyasla vergi gelirleri, diğer vergi dışı gelirler ve diğer gelirler azalırken, geriye kalan tüm gelirler kalemlerinde artış görülmüştür. 2020 mali yılında bir önceki yıla kıyasla gelir kalemleri arasında en fazla artış toplam TC yardım ve krediler ve döner sermaye gelirleri kalemlerinde görülmektedir. Aynı dönemlerde toplam TC yardım ve kredileri % 178.85 artarak 1,613.8 milyon TL olarak gerçekleşmiş, döner sermaye gelirleri ise % 45.38 artış göstererek 15.33 milyon TL'ye ulaşmıştır.

Giderler 2019 yılında % 99.45 oranında gerçekleşirken, 2020 yılında % 98.55 oranında gerçekleşmiştir. 2020 yılında 2019 yılına kıyasla, pek çok gider kaleminin gerçekleşme oranı yükselişe geçmiştir. Aynı dönemde, faiz giderlerinin gerçekleşme oranı % 14.89'dan % 72.11'e, mahalli yatırım giderlerinin gerçekleşme oranı % 104'ten % 172.84'e, fon giderleri toplamı gerçekleşme oranı % 85.94'ten % 90.31'e, döner sermaye giderlerinin gerçekleşme oranı % 135.32'den % 146.41'e TC yardımlarının gerçekleşme oranı % 72.8'den % 103.57'ye, TC krediler toplamı gerçekleşme oranı ise % 0'dan % 47.69'a yükselmiştir. Mal hizmet alım giderlerinin gerçekleşme oranlarında ise % 214.76'dan % 102.69 seviyesine düşüş gerçekleşmiştir.

Gelirler 2019 mali yılında % 107.60 oranında gerçekleşirken, 2019 yılında ise % 99.08 oranında gerçekleşmiştir. Covid-19 salgınından etkilenen KKTC ekonomisinde pek çok gelir kalemlerinin gerçekleşme oranlarında düşüş gözlemlenmiştir. Aynı dönemde vergi gelirlerinin gerçekleşme oranı % 115.42'den % 90.07'ye, fon gelirlerinin gerçekleşme oranı % 261.26'dan % 202.15'e ve diğer gelirlerin gerçekleşme oranı % 60.46'dan % 33.23'e düşmüştür. Sermaye gelirlerinin ve toplam TC yardım ve kredilerin gerçekleşme oranlarında artış gözlenmiştir.

Bütçe Dengesi (Milyon TL):

	2019 Gerçekleşme (milyon TL)	2020 Gerçekleşme (milyon TL)	% Değişim
Toplam Giderler	7.688,8	8.696,2	13,1
Toplam Gelirler	7.402,9	8.160,0	10,2
Bütçe Dengesi	-285,9	-536,2	87,5

Kaynak: KKTC Maliye Bakanlığı

Yukarıdaki tabloda 2019 ve 2020 mali yıllarında gerçekleşen toplam giderler, toplam gelirler ve bütçe dengesi verilmiştir. 2020 yılında toplam giderler bir önceki yıla göre % 13.10 artarak 8,696.2 milyon TL olarak gerçekleşmiştir. Aynı dönemde toplam gelirler % 10.2 artmış ve 8,160 milyon TL olarak gerçekleşmiştir. 2019 mali yılında, bütçe 285.9 milyon TL açık verirken, 2020 yılında bütçe açığı 536.2 milyon TL olarak görülmüştür. 2019 yılı bütçe gerçekleştirmelerine kıyasla, 2020 yılında kamu maliyesi açığı % 87.5 artmıştır.

Bütçe Giderleri (Milyon TL):

	2019 Gerçekleşme (milyon TL)	2020 Gerçekleşme (milyon TL)	2019 Toplam Giderler İçerisindeki Pay (%)	2020 Toplam Giderler İçerisindeki Pay (%)	% Değişim
Personel Giderleri	2.479,9	2.691,0	32,3	30,9	8,5
Faiz Giderleri	34,2	259,6	0,4	3,0	658,1
Cari Transferler	2.964,1	3.376,2	38,6	38,8	13,9
Mal ve Hizmet Alım Giderleri	1.035,2	534,6	13,5	6,1	-48,4
Fon Giderleri	294,8	227,6	3,8	2,6	-22,8
Diğer Giderler	880,5	1.607,3	11,5	18,5	82,5
Toplam Giderler	7.688,8	8.696,2	100,0	100,0	13,1

Kaynak: KKTC Maliye Bakanlığı

2019, 2020 yılları arasında faiz giderleri % 658.1'le en fazla artışı göstererek 259.6 milyon TL seviyesine ulaşmıştır. Aynı dönemde personel giderleri, cari transferler ve diğer giderler kalemlerinde sırasıyla % 8.5, % 13.9 ve % 82.5 seviyelerinde artış görülmüştür. Aynı dönemlerde, mal ve hizmet alım giderlerinde % 48.4'lük düşüş görülürken, fon giderlerindeki görülen düşüş % 22.8'dir.

Cari transferler, 2019 mali yılında % 38.6 ve 2020 yılında ise % 38.8'lik bir payla, gider kalemlerinin arasında en yüksek paya sahip olmuştur. Aynı dönemlerde, personel giderleri, toplam giderler arasında ikinci yüksek paya sahiptir. 2019 yılında faiz giderleri kaleminin toplam bütçe giderleri içindeki payı % 0.4 iken, 2020 yılında % 3 olarak gerçekleşmiştir. 2020 yılında 2019 yılına göre personel giderlerinin payı % 32.3'ten % 30.9'a, mal ve hizmet alım giderlerinin payı %13.5'ten % 6.1'e, fon giderlerinin payı ise % 3.8'den % 2.6'ya düşmüştür. Diğer giderler kaleminin toplam bütçe içindeki payı % 11.5'ten % 18.5'e yükselmiştir.

Bütçe Gelirleri (Milyon TL):

	2019 Gerçekleşme (milyon TL)	2020 Gerçekleşme (milyon TL)	2019 Toplam Gelirler İçerisindeki Pay (%)	2020 Toplam Gelirler İçerisindeki Pay (%)	% Değişim
Vergi Gelirleri	4.969,3	4.868,5	67,1	59,7	-2,0
Vergi Dışı Gelirler	1.735,5	1.597,6	23,4	19,6	-7,9
Alınan Bağış, Yardım ve Krediler	579,0	1.627,4	7,8	19,9	181,1
Diğer Gelirler	119,1	66,5	1,6	0,8	-44,2
Toplam Gelirler	7.402,9	8.160,0	100,0	100,0	10,2

Kaynak: KKTC Maliye Bakanlığı

2020 mali yılında 2019 yılına kıyasla toplam gelirlerde % 10.2'lik bir artış görülürken, alınan bağış, yardım ve krediler gelirleri kalemi haricinde tüm gelir kalemlerinde düşüş gözlenmiştir. Vergi gelirleri kalemi, 2019 ve 2020 yılları arasında % 2 seviyesinde azalırken, vergi dışı gelirler kalemi % 7.9 seviyesinde, diğer gelirler ise % 44.4 azalmıştır. Aynı dönemler içerisinde, alınan bağış, yardım ve krediler % 181.1'lik artış göstermiştir.

Vergi gelirleri kaleminin 2020 yılında bütçe gelirleri arasında % 59.7'lik bir payla en yüksek paya sahip olduğu görülmüştür. 2020 yılında 2019 yılına göre, vergi gelirlerinin toplam bütçe gelirleri içindeki payı % 67.1'den % 59.7'ye, vergi dışı gelirlerin payı % 23.4'ten % 19.6'ya, diğer gelirlerin payı ise % 1.6'dan % 0.8'e düşmüştür. Aynı dönemde, alınan bağış, yardım ve krediler kaleminin toplam bütçe içerisindeki payı % 7.8'den % 19.9'a yükselmiştir.

TC Kredileri (Milyon TL):

	2019 (milyon TL)	Ocak-Mart 2020 (milyon TL)	Nisan-Haziran 2020 (milyon TL)	Temmuz-Eylül 2020 (milyon TL)	Ekim-Aralık 2020 (milyon TL)
TC Kredileri	0	0.0	0.0	66,0	497,7

Kaynak: KKTC Maliye Bakanlığı

Yukarıdaki tablo 2019 ve 2020 yıllarında kullanılan kredileri göstermektedir. KKTC’de kamu gelir ve gider dengeleri Covid-19 salgınından etkilenmiş ve ekonomik aktivitede yaşanan yavaşlama ile birlikte yerel gelirler düşmüştür. Bütçe açığını indirmek için finansman kaynağı olarak TC kredileri kullanılmıştır. 2019 yılında TC kredisi kullanılmazken, 2020 yılında 563.7 milyon TL’lik TC kredisi kullanılmıştır. En fazla TC kredi kullanımı, 2020 yılının son çeyreğinde 497.7 milyon TL olarak görülmüştür.

PARASAL VE FİNANSAL GELİŞMELER

DERVİŞ KIRIKKALELİ

Parasal Gelişmeler

KKTC ekonomisinde, M1, M2 ve M3 başlıca para arzı göstergeleri arasında bulunmaktadır. M1, en dar kapsamlı para arzı göstergesi olarak ekonomideki nakit para, vadesiz mevduat ve çeklerin toplamını göstermektedir. KKTC Merkez Bankası’ndan sağlanan veriler ile oluşturulan tabloda görüldüğü üzere, 2019 yılının dördüncü çeyreğinde 7,386 milyon TL olan M1 para arzı, 2020 yılının dördüncü çeyreğinde 10,077.1 milyon TL’ye yükselmiştir. Bir yıllık dönem içinde en dar para tanımı olarak bilinen M1 para göstergesinde % 36.43’lük artış görülmüştür. M1 para arzı göstergesine ek olarak, tasarruf ve kısa dönem vadeli mevduatların dâhil olması ile hesaplanan M2 para arzı göstergesi, KKTC için 2019 yılının dördüncü çeyreğinde 33,164.4 milyon TL olarak gerçekleşirken, 2020 yılı dördüncü çeyreğinde 41,842.8 milyon TL’ye yükselmiştir. Bir yıl önceki çeyrek ile karşılaştırıldığında ise % 26.16 oranında bir yükseliş olduğu görülmektedir. En geniş para arzı tanımı olarak bilinen M3 göstergesi ise KKTC’de 2019 yılının dördüncü çeyreğinde 35,890.4 milyon TL iken, 2020 yılının dördüncü çeyreğinde 45,299.2 milyon TL’ye yükselmiştir. Bir önceki yılın aynı çeyreğine göre, % 26.21’lik bir artış göstermiştir.

Finansal Gelişmeler

KKTC’deki bankacılık sektörünün genel görünümünü incelemek amacıyla, sektöre ait finansal derinleşme göstergeleri ve bankacılık performans rasyoları hesaplanmıştır. Finansal derinleşmeye ait göstergelerden biri olan Toplam Aktifler / GSYİH rasyosu, KKTC bankacılık sektöründe 2019 yılı dördüncü çeyreğinde % 190.5 iken, 2020 yılının dördüncü çeyreğinde % 200.4 seviyesine yükselmiştir. İkinci bir finansal derinleşme göstergesi olarak, Toplam Mevduat/GSYİH oranına bakıldığında, 2019 yılı dördüncü çeyreğinde % 153.5 olan oranın, 2020 yılı dördüncü çeyreğinde % 165.6 oranına arttığı görülmektedir. Tabloda görüldüğü üzere, bir diğer finansal derinleşme oranı olan Toplam Brüt Krediler/GSYİH payı da 2019 yılının dördüncü çeyreğinde % 105.4 iken, 2020 yılının dördüncü çeyreğinde % 114’e artması sonucu, bir önceki yıl aynı döneme göre % 8.6’lık artış sağlanmıştır. KKTC bankacılık sektörünün performansını değerlendirmeye yönelik olarak hesaplanan göstergelerde ise bir önceki yılın son çeyreğine göre artış ve azalışlar gözlenmiştir. Detaylı olarak incelendiğinde, 2019 yılının dördüncü çeyreğinde likit aktiflerin toplam aktifler içindeki payı % 32.58 iken, bu oran 2020 yılının dördüncü çeyreğinde % 29.17’ye düştüğü görülmektedir. Tahsili Gecikmiş Alacakların (TGA) brüt krediler içindeki payı bir önceki yıla kıyasla düşüş göstermiş ve % 5.41 olarak gerçekleşmiştir. Brüt kredilerin çeyrek dönemlik büyüme hızı da 2019 yılının dördüncü çeyreğinde % 11.67 iken, 2020 yılı dördüncü çeyreğinde % 5.35 oranına düşmüştür. Brüt kredilerin toplam aktifler içindeki payı, 2019 yılının dördüncü çeyreğinde % 55.34 iken, 2019 yılı dördüncü çeyreğinde % 56.83 olarak gerçekleşmiş ve bir önceki döneme göre % 1.49’luk bir artış gerçekleşmiştir. Brüt krediler içindeki payı artan Tahsili Gecikmiş Alacaklar (Çeyrek Yüzde Değişim), 2019 yılının dördüncü çeyreğinde % 27.19 iken, 2020 yılının dördüncü çeyreğinde % 4.07 seviyelerine kadar düşmüştür. Aşağıdaki tabloda, para arzı, finansal derinleşme ve bankacılık performans göstergelerine ait veriler yer almaktadır.

	Para Arzı Verileri (Milyon TL)			Finansal Derinleşme (%)			Performans Rasyoları				TGA
	M1	M2	M3	Toplam Aktifler / GSYH	Toplam Mevduat/ GSYH	Toplam Brüt Krediler/ GSYH	Nakit ve Nakit Benzeri Kalemler / Top. Aktifler (%)	TGA / Brüt Krediler (%)	Brüt Krediler / Top. Aktifler (%)	Brüt Kredilerdeki Çeyrek Büyüme Hızı (%)	Tahsili Gecikmiş Alacaklar (Çeyrek Yüzde Değişim)
2018D4	5.726,7	26.846,9	28.868,4	180,0	144,3	103,2	30,14	5,53	57,33	-4,28	3,90
2019D1	6.297,8	29.051,7	31.226,9	165,7	133,0	92,7	30,44	5,47	55,92	4,85	1,60
2019D2	6.581,7	30.066,1	32.390,9	172,4	138,2	95,1	30,77	5,42	55,15	2,64	3,38
2019D3	6.775,1	30.109,1	33.243,7	176,9	141,3	94,4	32,10	5,64	53,36	-0,72	2,83
2019D4	7.386,0	33.164,4	35.890,4	190,5	153,5	105,4	32,58	6,43	55,36	11,67	27,19
2020D1	7.872,2	34.635,5	37.612,4	166,4	135,7	93,0	29,66	6,35	55,89	4,07	2,84
2020D2	8.529,4	35.839,0	38.294,3	170,7	139,7	97,0	27,39	6,05	56,83	4,31	-0,70
2020D3	9.742,8	40.684,0	43.787,2	192,4	159,0	108,2	27,92	5,48	56,23	11,51	0,99
2020D4	10.077,1	41.842,8	45.299,2	200,5	165,6	114,0	29,17	5,41	56,83	5,32	4,07

Kaynak: KKTC Merkez Bankası

Ortalama Faiz Oranları (%)	TL			DOLAR			AVRO			GBP		
	Gecelik	1 hafta	1 ay	Gecelik	1 hafta	1 ay	Gecelik	1 hafta	1 ay	Gecelik	1 hafta	1 ay
2018 D1	7,75	9,75	10,00	0,50		1,72	0,50	0,7	0,86	0,75		1,25
2018 D2	8,99	10,88	10,24	0,55		1,72	0,50		0,75	0,75		1,34
2018 D3	12,59	14,67	16,75	1,04	3,11	2,45	0,50		1,90	0,75	2,00	2,14
2018 D4	18,25	19,75	22,14	1,25	3,25	3,75	0,50		2,38	0,75		2,95
2019 D1	18,12	19,74	19,98	1,25		3,67	0,50		-	0,74	2,00	3,26
2019 D2	17,80	19,71	20,64	1,25			0,50	1,50	2,00	0,65	2,00	3,00
2019D3	14,76	16,69	18,50	1,25		1,50	0,32		0,70	0,53		1,40
2019D4	9,25	8,88	10,42	1,22			0,16		0,45	0,37		0,67
2020D1	7,01	9,75		0,75			0,07		0,39	0,20		0,44
2020D2	5,75		7,00	0,50			0,07	1,25	0,29	0,20		0,32
2020D3	6,14		9,50	0,54		0,60	0,13		0,36	0,28		
2020D4	10,43	14,43	13,28	0,75		2,11	0,30	1,25	0,55	0,40		

Kaynak: KKTC Merkez Bankası

KKTC Merkez Bankası Döviz Kurları	ABD Doları		AVRO		GBP	
	Alış	Satış	Alış	Satış	Alış	Satış
2012	1,7826	1,7912	2,3517	2,3630	2,8708	2,8858
2013	2,1343	2,1381	2,9365	2,9418	3,5114	3,5297
2014	2,3189	2,3230	2,8207	2,8258	3,5961	3,6149
2015	2,9076	2,9128	3,1776	3,1833	4,3007	4,3231
2016	3,5192	3,5255	3,7099	3,7166	4,3189	4,3414
2017	3,7719	3,7787	4,5155	4,5237	5,0803	5,1068
2018 Ocak	3,7795	3,7863	4,6824	4,6908	5,3025	5,3301
2018 Haziran	4,5607	4,5690	5,3092	5,3188	5,9810	6,0122
2018 Eylül	5,9902	6,0010	6,9505	6,9631	7,8079	7,8486
2018 Aralık	5,2609	5,2704	6,0280	6,0388	6,6528	6,6875
2019 Mart	5,6284	5,6386	6,3188	6,3302	7,3354	7,3736
2019 Haziran	5,7551	5,7654	6,5507	6,5625	7,2855	7,3235
2019 Eylül	5,6591	5,6693	6,1836	6,1947	6,9487	6,9849
2019 Aralık	5,9402	5,9509	6,6506	6,6625	7,7765	7,8171
2020 Mart	6,5160	6,5277	7,2150	7,2280	8,0579	8,1000
2020 Haziran	6,8422	6,8545	7,7082	7,7221	8,4282	8,4721
2020 Eylül	7,8080	7,8221	9,1281	9,1446	10,0309	10,0832
2020 Aralık	7,3405	7,3537	9,0079	9,0241	9,9438	9,9957

Kaynak: KKTC Merkez Bankası

ÇEKİNCE :

“Burada yer alan yatırım bilgi, yorum ve tavsiyeleri yatırım danışmanlığı kapsamında değildir. Yatırım danışmanlığı hizmeti, yetkili kuruluşlar tarafından kişilerin risk ve getiri tercihleri dikkate alınarak kişiye özel sunulmaktadır. Burada yer alan yorum ve tavsiyeler ise genel niteliktedir. Bu tavsiyeler mali durumunuz ile risk ve getiri tercihlerinize uygun olmayabilir. Bu nedenle, sadece burada yer alan bilgilere dayanılarak yatırım kararı verilmesi beklentilerinize uygun sonuçlar doğurmayabilir.”

Bu rapordaki bilgi ve fikirler, güvenilir olduğuna inanılan kaynaklardan derlenerek ve sadece bilgi vermek amacıyla hazırlanmıştır. TurkishBank Group (Türk Bankası Ltd., Turkish Bank A.Ş, Turkish Yatırım Menkul Değerler A.Ş, Turkish Bank UK. Ltd., Allied Turkish Bank IBU Ltd.), bu bilgilerin doğruluğu veya bütünlüğü konusunda bir garanti veremez. Bu rapordaki görüşler, tahmin ve projeksiyonlar, raporu hazırlayan analistlerin fikirlerini yansıtmaktadır. Analistler, görüş ve tahminlerini haber vermeksizin değiştirme hakkına sahiptirler. TurkishBank Group, bu rapordaki bilgilerin eksikliğinden veya yanlışlığından dolayı hiçbir şart altında sorumlu tutulamaz.